

»Postfrimærke« m.m. saaledes som vist paa den til Trykkeriet afgivne Skitse. For Modtagelsen af de med følgende Frimærker udbedes Kvittering udstedt.

Man skal ligeledes anmode Trykkeriet saa hurtigt som overhovedet gjørligt at fremstille et nyt 80 Ores Postfrimærke af den nu gjældende Kongetype og i mørkeblågrøn Farve i et foreløbigt Antal af 10.000 Ark, hvortil det fornødne Papir vil blive Trykkeriet udleveret fra Frimærkekontrollen.

Prøver paa det overstemplede Frimærke samt Prøvetryk og Farveprøver paa det nye 80 Ores Postfrimærke bedes hurtigst muligt forelagt Generaldirektoratet til Godkendelse. «

I et internt notat i Gd. af 9.7.1915 hedder det:

»500 Ark alm. 12 Ores Postfrimærker vil foreligge over stemplede paa Mandag og 488 Ark 8 Ores Tjenestefri mærker paa førstkommande Onsdag.

Derimod vil de nye 80 Ores Frimærker næppe kunne leveres færdige før henved Slutningen af Maaned. -

Jeg kunde tænke mig Udsendelsen foregaa paa følgende Maade: Da der kun foreligger ca. 900 Ark til Udsendelse, maa man indskrænke Antallet af de Posthuse, som skal have disse Frimærker til det mindst mulige, medens paa den anden Side Publikum maa kunne faa Frimærkerne ved Henvendelse til ethvert Posthus. -

Følgende Posthuse foreslaaes forsynede med disse Frimærker. I Kjøbenhavn K, B (V, 5 og 9- i Provinsen Aarhus og Odense, er streget ud, forf.anm.) og 8 (er tilføjet, forf.anm.). Ved de

øvrige Posthuse vil Publikum kunne bestille de nye Frimærker, som af det paa gjældende Posthus kjøbes hos Banegaardspostkontoret i Kjøbenhavn.

Frimærkerne udsendes 17de, den 15. be kendtgjøres i Bladene, at der paa sket Henvendelse til Generaldirektoratet, som Følge af de paa Grund af Krigen indtraadte Forhold (meget stærk Forøgelse af Antallet af Pakker til Rusland) midlertidigt vil blive indført Postfrimærker af Værdi 80 Ore, som vil kunne faaes ved ovennævnte Posthuse og iøvrigt kan bestilles ved ethvert Posthus. Da disse nye Frimærker imidlertid ikke vil kunne fremstilles før ca. 1. august, har man for hurtigst muligt at kunne imødekomme Publikums Ønske ladet overstemple en mindre Restbeholdning af 12 Ores alm. Postfrimærker og 8 Ores Tjenestefrimærker med Værdi 80 Ore som alt fra den 17 ds. vil kunne kjøbes ved de anførte Posthuse, saalænge denne Beholdning strækker til. -«

Der foretages bekendtgørelse i Officielle Meddelelser 12. juli 1915.

Kjøbmagergades Postkontor fik tildelt 438 ark overstemplede, Banegaardspostkontoret fik tildelt 400 ark overstemplede, og Indleveringspostkontor 8 (i Frihavnen) fik tildelt 100 ark overstemplede.

Det fremgår både af det citerede interne notat af 9. juli og meddelelsen i O.M. 12. juli, at 80 øres blågrøn også kun vil blive tilstillet K, B og 8 automatisk fra

Adressebrev på pakke 4,9 kg. sendt 3/11 1917 fra København 9 (Palagade) via Sverige (Malmö) til Helsingfors, Finland. Tolddeklarationen er vedlagt og det fremgår at der er tale om kontorartikler til en værdi af 30 kr. Selvom der er påført „Toldpligtig“ på adressebrevet i Danmark er pakket udleveret uden opkrævning af told. Dette fremgår af rødt stempel på bagsiden på både finsk og svensk. I samme stempel er også anført af frimærkerne ikke må fjernes fra adressekortet. Det var åbenbart et problem dengang.

M. Formular Nr. 11 A. (1915 16).

Til Frimærker.
(Application du timbre-poste ou indication du montant perçu.)

829 Kjøbenhavn 9
(Danemark.)

ADRESSEBREV.
(Bulletin d'expédition.)

Hered Pakke... Antal Tolddeklarationer.....
(Ci-joint colis.) (Nombre de déclarations en douane.)

Angiven Værdi. _____
(Valeur assurée.)

Opkrævningsbeløb. _____
(Montant du remboursement.)

Til **J. Bastmans Papperstænde**

Bestemmelsessted **Helsingfors.**
(Lieu de destination.)

Gade og Nr. _____
(rue et n°)

Toldvæsenets Stempel. (Timbre de la douane.)

Vægt (Poids) kg g Toldafgifter. (Droits de douane)

Forsendelsesvej. (Acheminement.)

1 KRONE **80 ØRE**

KØBENHAVN
3-11-17.3-55

MALMÖ
7.11.1917

FINLAND

SVERRIG

Bogholderi- og Materielkontoret. Mærket findes da også næsten kun afstemplet på disse 3 postkontorer.

Farveprøver til Chr. X 80 øre fremsendes 15. juli 1915. En godkendt prøve tilbagesendes til Thiele 16. juli, 2 ark 80 øres frimærker fremsendes 27. juli fra Thiele til approbation, og et godkendt ark tilbage sendes 28. juli. 21. august fremsendes 15 ark 80 øre til

III. ekspeditionskontor til brug overfor Verdenspost foreningens medlemmer.

Pakker til Rusland (Finland)

Det er mange steder nævnt, at årsagen til udsendelsen af 80 Øres frimærker i 1915 var en voldsom stigning i antallet af pakker til Rusland (Finland). Her kan nævnes:

Det danske postvæsen 1624-1924, s. 467

Jørgen Gotfredsen: 80 øres provisorierne, NFT 6/1979 s.159-160,

DAnmarksKAtaloget (DAKA) s. 85,

J. Schmidt Andersen: The postage stamps of Den mark 1851-1951, s. 131samts.140,

Palle Laursen: Postal statistik, NFT 3/1982, s. 64-65,

Erik Hvidberg Hansen: Danmark under 1. verdens krig. Postal dokumentation, NFT 4/1984, s. 183-84.

I »Det Danske Postvæsen 1624-1924« s. 467 oplyses, at antallet af pakker til Rusland (Finland) normalt

var ca. 20.000 stk. om året, men i 1915 voksede antallet så stærkt, at i finansåret 1914-1915 var det samlede antal

143.000 stk.

Antallet steg i de følgende år kraftigt.

I finansåret 1915-16: 340.000 stk.

I finansåret 1916-17: 291.000 stk.

I finansåret 1917-18: 93.000 stk,

men derefter ophørte afsendelsen af pakker til Rusland (Finland) så godt som.

Palle Laursen har nogle mere præcise tal, hvor antallet af pakker til Rusland (Finland) og udlandet ialt opgives.

Hvorfor antallet af pakker til Rusland (Finland) steg så kraftigt, ved jeg ikke. Men det må have noget at gøre med 1. verdenskrig, Danmark som neutralt land og Rusland som krigsførende. Erik Hvidberg Hansen anfører, at det var private som afsendte pakker til familie og venner i Finland (s. 183).

Der var i lang tid to takster for postpakker til Rusland (Finland):

144 øre 0-5 kg med direkte skibsforbindelse til Rusland (Finland), og

180 øre 0-5 kg i transit via Sverige.

Tungere pakker kunne ikke sendes som postpakker før engang i 1920erne.

Den direkte skibsforbindelse mellem Danmark og Rusland blev indstillet ved krigsudbruddet, hvilket

Adressebrev på 3 pakker sendt på samme adressebrev fra København B til Rønne 21/5 1917. Pakkerne vejede henholdsvis 7,5 - 7,5 og 4 kg. Takst 7,5 kg: 5 øre pr. 1/2 kg = 75 øre, Takst 4 kg: 30 øre (2 1/2 - 5 kg), ialt 180 øre. Takstperioden er 1/10 1902 - 1/11 1917). Der er ikke usædvanligt at man i Generaldirektoratet, som er afsender af disse pakker til det lokale postkontor i Rønne, brugte „sjældne“ frimærker, som ellers vanskeligt kunne bruges. 80 øre kunne bruges til andet end adressebreve til Finland

fremgår af »Beretning om virksomheden 1917-1967« bind 1, s. 310:

»I forbindelsen med Sverige medførte krigen udbrud forskellige indskrænkninger i færge- og dampskibsfarten, men efterhånden blev forbindelsen igen normal. Postudvekslingen forøgedes væsentligt, idet brevposten til og fra Rusland straks fra krigen begyndelse dirigeredes via Sverige. Pakkeudvekslingen med Rusland standsedes, idet de direkte pakkepostruter mellem København og russiske og finske havne straks indstilledes, men fra september 1914 kunne pakker sendes til Finland og Rusland via Sverige.

Fra 9. februar 1918 suspenderedes afsendelsen af post til Finland og Rusland. For Finlands vedkommende kunne post dog igen afsendes 16. marts.«

Senere omtales pakkepostudvekslingen med Rusland og Finland via Norge:

»I 1915 blev der som et supplement til pakkeudvekslingen med Rusland via Sverige åbnet adgang til at sende pakker til Finland og Rusland over Norge ad ruten Kristiania-Vardø-Archangelsk, i det omfang isforholdene i Hvidehavet tillod det. Denne ordning forblev med afbrydelser gældende gennem krigs årene.

Taksten for postpakker via Norge må være den samme som via Sverige 0-5 kg: 180 øre. Men taksten er ikke fastsat i O.M.

Da den direkte skibsforbindelse til Rusland (Finland) blev indstillet i 1914 bortfaldt taksten på 144 øre i praksis. Alle pakker blev pålagt en porto af 180

øre, fordi alle pakker jo blev befordret via Sverige. Det har nok været sandsynligt, at de fleste pakker tidligere blev afsendt direkte til en porto af 144 øre.

Yderligere et argument for nødvendigheden af 80 øres frimærker.

Christian X 80 øre blågrøn -farveprøver?

Det definitive 80 øres frimærke blev udsendt 2. august 1915 i et samlet oplag på 8247 gode ark, makulatur 1753 ark. Der var kun et tryk, fabrikation 39-0.

80 øres frimærket blev udsendt fra Blanketdepotet i perioden 2.8.1915 - 1.2.1920, hvilket altså må være mærkets kurseringsperiode. 180 øres taksten for pakker til Finland bortfaldt 1. oktober 1919, efter denne dato var der kun få anvendelsesmuligheder for 80 øres mærket. Slutdatoen 1.2.1920 fremgår af Officielle Meddelelser nr. 1, 7. januar 1920.

Der gik kun 24 dage fra beslutningen om frimærkets udsendelse (9. juli 1915) til de lå færdigtrykte fra Thieles hånd (2. august).

Det var derfor på forhånd underligt, at der i Post museets samlinger fandtes ialt 48 stk. utakkede ni blokke samt et større antal utakkede og takkede enkeltmærker af 80 øres mærket i forskellige farver og trykt på forskelligt farvet papir. En sådan niblok er afbildet her som.

Et par af matricefejlene findes i niblokken, men ikke alle, så niblokken er ikke identisk med matrice blokken for 80 øre.

Igen et adressebrev sendt af postvæsenet til et af sine postkontorer her Næstved 11/12 1918. Taksterne er i forhold til det foregående adressebrev steget 5 øre pr. pakke, Så taksten i perioden 1/11 1917 til 31/12 1918 er 5 øre pr. 1/2 kg som tidligere plus et tillæg på 5 øre pr. pakke. Ialt for denne pakke på 7,5 kg = 80 øre. Singleanvendelser af 80 øre er ikke almindelige

Samtidigt var man jo ikke i tvivl om, hvilken farve 80 øres mærket skulle have. Så hvorfor alle disse farveprøver? Svaret er at disse 80 øres farveprøver i virkeligheden har at gøre med forarbejder til de tofarvede Chr. X frimærker fra 1918/19. Der henvises til den særlige artikelserie om disse udgaver andetsteds.

Trykpladen - matricefejl og pladefejl

Der er sandsynligvis kun anvendt en trykplade til Chr. X 80 øre. Det er ihvertfald resultatet af mine undersøgelser af Postmuseets samling af 80 øres helark. Trykpladen er opbygget af 100 løse klicheer, eller med andre ord sammensat efter det princip for fremstillingen af trykplader til bogtrykte danske frimærker, som N.F. Olsen i »Danmarks bogtrykte bølge liniemærker« kalder 1. fremstillingsmetode:

»Første trin i fremstillingsprocessen var (det)(...) spejlvendt originalstempel, udført i stål. Dette ene originalstempel står således som model for alle værdier, som skulle fremstilles.

Originalstemplet blev nu presset ned i en voksmatrice, og der fremkom derved et retvendt aftryk, hvor fra man ved galvanisk fældning fremstillede et spejlvendt, sekundært stempel for hver værdi, man skulle bruge, og i disse sekundære stempler gravede man værditalle.

Det »færdige« stempel med værdital blev nu aftrykt et antal gange i voks, således at der fremkom en retvendt matriceblok. (...) For at få det endelige antal klicheer frem, fældede man nu som sidste trin i udviklingen blokken så mange gange, det

var nødvendigt, indtil man havde det antal spejlvendte blokke, plus et par ekstra, som man skulle bruge til at sammensætte trykpladerne af.

De små blokke blev til sidst skåret fra hinanden i enkeltklicheer, og man fremstillede så trykpladerne af 100 løse klicheer, støbte dem sammen, og trykningen kunne begynde.“

Matricefejlene - som er fejl opstået i selve matriceblokken, og som derfor går igen et antal gange i arket er placeret tilfældige steder i arket. Teoretisk set kan der godt for 80 ørens vedkommende være fældet flere identiske trykplader over den samme oprindelige plade (fremstillingsmetode 2). Der er ikke konstateret noget belæg for en sådan påstand. Oplaget størrelse og karakteriseringen fra Gd.s side af 80 øres udgaven som en midlertidig udgave, gør det iøvrigt ikke særligt sandsynligt, at der skulle være anvendt mere end en trykplade.

I modsætning til Chr. X 1913-udgaven, hvormatricearbejdet og trykpladefremstillingen i første omgang blev foretaget i Reichsdruckerei, Berlin, må alt arbejdet med klichéfremstilling for 80 øre nødvendigvis på grund af krigsforholdene og tidspresset være blevet foretaget i Danmark.

For Chr. X 1913-udgaven gælder det, at trykpladerne er opbygget af 4 stk. 25-blokke. Det er ihvertfald konstateret for 5, 10, 15, 20, 35 og 50 øres vedkommende. Det har ikke været muligt endnu at påvise dette for 25 øres vedkommende. Hvordan det for

Eksempel på sen anvendelse af 80 øres frimærket. Her adressebrev på 5 kgs. pakke sendt 13/2 1919 fra København 8 - Frihavnen med direkte skib fra København til Larvik, Norge. Takst 3-5 kg: 90 øre. Takstperiode 1/9 1917 til 1/1 1920

Bet. Form. Nr. 5. (1/16 17.)

<p>Kupon. (Coupon.)</p> <p>Kan afklippes af Adressaten. (Peut être détaché par le destinataire.)</p> <p>Indleveringspostens Stempel (Timbre du bureau d'origine.)</p> <p style="text-align: center;">KØBENHAVN 13.2.1919 8</p> <p>Afsenderens Navn og Bopæl. (Nom et domicile de l'expéditeur.)</p> <p>Fog, Ræbild & Toft Frihavnen København 8</p> <p>Toldvæsenets Stempel. (Timbre de la douane.)</p>	<p>Reg. Nr. (Numéros d'ordre.)</p> <p>921 Københvn. VIII</p> <p>ADRESSEBREV. (Bulletin d'expédition.)</p> <p>Herved ... Pakke ... Antal Tolddeklarationer ... (Ci-joint ... colis.) (Nombre de déclarations en douane.)</p> <p>Angiven Værdi. (Valeur assurée.)</p> <p>Opkrævningsbeløb. (Montant du remboursement.)</p> <p>Til <i>Herr. Andersens Boghandel</i></p> <p>Bestemmelsessted <i>Larvik.</i> (Lieu de destination.)</p> <p>Gade og Nr. (rue et n°)</p>	<p>10 ØRE 10</p> <p>80 ØRE 80</p> <p>LARVIK 1919</p> <p style="text-align: right;">Forsendelsesvej (Acheminement.)</p> <p style="text-align: right;">* 17.11.19</p>
<p>Vægt (Poids) kg g</p> <p>5</p>	<p>Toldafgifter. (Droits de douane.)</p>	

holder sig for de kobbertrykte 1 og 2 kr.s vedkommende, ved jeg ikke.

25- bloks princippet (hvor en matricefejl sidder 4 steder symmetrisk i arket) er et typisk kendetegn på, at fremstillingen af klicheer og trykplader er foretaget i Berlin. Matricefejlene er meget små. Matriceblokken er udført på et højt teknisk niveau. Derimod er der naturligvis en række større eller mindre pladefejl.

I 80 øren er der derimod konstateret et meget stort antal matricefejl. De er vist på en samlet illustration.

MF a findes i næsten halvdelen af klicheerne. MF 1, 2, 3, 4, 7, 10 og 11 har også MF a. Fordelingen af matricefejl i trykpladen er som følger:

MFa:	41 stk.
MF 1+2:	3 stk.
MF1:	2 stk. (uden MF 2)
MF2:	9 stk. (uden MF 1)
MF3+11:	6 stk.
MF3:	3 stk. (uden MF 11)
MF4+10:	2 stk.
MF4:	2 stk. (uden MF 10)
MF5:	3 stk.
MF6:	6 stk.
MF7:	6 stk.
MF8:	3 stk.
MF9:	5 stk.
MF12:	2 stk.

Det er ikke muligt på grundlag af disse tal at sige noget endegyldigt om matriceblokkens størrelse. Men formentlig er den på 20 stk. Blokken er så formentlig fældet 6 gange, så der ialt er fremstillet 120 stk. 80 øres klicheer, der er skåret fra hinanden og sat tilfældigt sammen. Der er dog kun tale om en formodning fra min side.

Der er derudover konstateret en hel del større og mindre pladefejl i 80 øren. Der er alle afbildet på illustrationen side x.

I betragtning af de relativt store og markante pladefejl, der er tale om - bemærk især pos. 57 - er det forbløffende, at de ikke tidligere er blevet omtalt i litteraturen. AFA Special har katalogiseret 2 »varianter«. Men der er i begge tilfælde tale om en matricefejl (MF9 og MF12).

Palle Laursen opgiver i sin artikel om Postal statistik NFT 3/82 s. 65, at 80 øres mærket blev solgt i følgende mængder i de enkelte finansår:

1/4 1915- 31/3 1916:	258.400 stk.
1/4 1916-31/3 1917:	30.800 stk.
1/4 1917- 31/3 1918:	137.100 stk.
1/4 1918- 31/3 1919:	136.200 stk.
1/4 1919- 31/3 1920:	115.600 stk.
1/4 1920- 31/3 1921:	8.100 stk.
1/4 1921- 31/3 1922:	0 stk.
Ialt:	686.200 stk.

Da oplaget af 80 øres provisorierne var 93.800 og oplaget af Chr. X 80 øre var på 824.700 stk. er der en manko på:

$$(93.800 + 824.700) - 686.200 = 232.300 \text{ stk.}$$

I O.M. nr. 1, 7. januar 1920 blev der oplyst, at 80 øres frimærker ikke længere ville blive udsendt fra Materielkontoret. Men var mærket alligevel til salg for frimærkesamlere og hvor længe? Kan dette forklare mankoen på 232.200 stk.? Mærker er jo forholdsvis almindeligt postfrisk eller ustempleet. Eller er rest-oplaget blevet makuleret?

Listen over solgte mængder af 80 øre viser, at der var et behov for 80 øres mærket ud over til at frankere adressebreve på pakker til Finland.

Forskellige steder i denne artikel viser jeg forskellige muligheder for at anvende 80 øres mærket, enten som singlefrankatur eller i kombination med 1 krone kobbertryk Chr. X.

Denne artikel er oprindeligt skrevet i 1987. Jeg har lavet enkelte rettelser og tilføjelser, men ikke tilføjet noget i beskrivelsen af matricefejl og pladefejl.

Der henvises til hæftet: Danmark Christian X 80 øre blågrøn - AFA 84, skrevet af Ivan Petersen, og udgivet af Vejle Frimærkeklub i 2011. Ivan Petersen har delt optrykt denne artikel i hæftet, men også arbejdet videre med pladningsbeskrivelse. Han har bl.a. konstateret op imod 30 matricefejl og fundet yderligere pladefejl. Ivan Petersen har derudover krydret pladningen med beskrivelse af takningshullerne, således at det nu nærmest er muligt at positionsbestemme alle enkeltmærker. Interesserede læsere burde derfor anskaffe sig hæftet.

Tilføjelse 2022.

I artiklen omtales forskellige meninger om, hvorfor der under 1. verdenskrig blev sendt så mange pakker til Finland fra Danmark. Det omtales som gavepakker til krigsfanger eller pakker fra private til familie og venner.

I 1987 var adressebreve med 80 øre til Finland fra 1. verdenskrig ikke almindelige. Og de første var faktisk lidt pebrede. Senere er der kommet mange på markedet, og jeg har set mange. De er typisk sendt fra Frihavnen - København 8 - til virksomheder i Finland.

Jeg kan liste nogle af modtagerne: paraplyfabrik i Tammerfors, bogtrykkeri i Tammerfors, klædefabrik i Ekenæs, papirhandel i Helsingfors osv.

Mange af frimærkerne på adressebreve har firma-perforering og rigtigt mange er sendt af grosserer-virksomheden Holger Petersen i Frihavnen, som især gjorde i klæde, syartikler, knapper, bånd, tråd osv. i en import-eksport virksomhed.

80 øres frimærkerne blev altså væsentligst brugt til at sende varer i 5 kgs. postpakker.

Det har ganske givet været en billig måde under krigsforholdene at sende varer til Finland. Københavns Frihavn har måske været en transithavn for forsendelse af varer netop til Finland.

Efter krigen har det sikkert ikke kunne betale sig at dele vareforsendelserne op i 5 kgs. pakker. Varerne er sendt som normalt fragtgods, og trafikken med postpakker til Finland fandt et mere normalt leje.

Ib Krarup Rasmussen 1987/2022

Pladefejl på 80 øre Chr. X

Placering af pladefejl på 80 øre

Nummeret henviser til fejls placering i arket. Der er store pladefejl, som ikke findes på afbildningen, bl.a AFA 84x og 84y. Det skyldes, at det er såkaldte matricefejle, som findes mere end et sted i arket. De er afbildet på næste illustration og matricefejl. Jeg skal igen henviser til Ivan Petersens monografi over udgaven som indeholder især mange mindre pladefejl.

Matricefejl på 80 øre Chr. X

Oversigt over matricefejl på 80 øre

Nummereringen af matricefejl er tilfældig og har ikke noget at gøre med placeringen i arket. Der er store matricefejl, som f.eks. MF12 og MF9, der optaget i AFA som varianter. MF12 (84x) findes to steder i arket, nr. 45 og nr. 62, hvilket kan se på skemaet på næste side. AFA 84y er matricefejl 9 som findes 5 gange i arket, som nr. 23, 24, 65, 81 og 85 og så fremdeles.

Skema over placeringen af matricefejl og pladefejl på 80 øre Chr. X

1		a 3		a 2		8	a 1+2	*		10
11	a 2	a 3+11		6	a 7	a 4	a 4	*		20
21		5	9	9	a 2	a 3+11	a 4+10	a	*	30
31	6	5	a 2	*	a 4+10	a		6	a 2	40
41	a 3+11	a 1	a 1	a 2	12	a 3+11	a 7	a 2		50
51		8	a 3+11	a	a 2	a 7	a 3	a	6	60
61		12		a 1+2	9		a 7		a 1+2	70
71					a		a 2			80
81	9		a	a 7	9	6	a		a	90
91	a 3+11	a 7	*		*		*	a 3	6	100

En stjerne i felterne marker at der findes en pladefejl på denne arkplacering - se illustrationen af pladefejl